

МАРИЯНА ЦИБРАНСКА-КОСТОВА*

Лъжата в антиеретическата полемика през Средновековието

TSIBRANSKA-KOSTOVA, M.: The Lie in the anti-Heretical Controversy in the Middle Ages. *Slavica Slovaca*, 56, 2021, No 3, pp. 462-468 (Bratislava)

The article analyzes the lexical means used to express the cultural concept *lie* in the titles against the dualistic heresies in the following sources: the Slavic translation of *Panoplia dogmatics* by the monk Euthimius Zigabenos, *Discourse against the Bogomils* by Presbyter Cosmas, and the Bulgarian translation of the *Synodicon of Orthodoxy*. Three semantic fields intervening to each other are referred to: the *lie* as a verbal act, as untruth, as hypocrisy. In the Middle Ages, doctrinal and religious forms of deviation from the Divine truth were the most severe form of lying, its interpretation in different epochs and societies shows stable semantic valences. *Lie* is a category of the culture that has given rise to an well-established lexicon in every language.

Lie, Dualistic heresy, Middle Ages, Axiology.

Както всяка историческа епоха Средновековието познава множество прояви на понятието *криза* в обществено-политически, социално-икономически и природен аспект: войни, бунтове, нашествия на иностранци, глад, чумни епидемии, земетресения и др.¹ Но много по-голямо значение за период с господстващ религиозен мироглед имат теолого-догматическите противоречия. Непримиримотта на Православието към ересите се превръща в такъв траен сблъсък на противоположни възгледи, който може да се определи като *постоянна колизия*. Някои колизии водят до духовни кризи, съпътствани от организиране на антиеретически събори, диспути и дори репресии, и се разрешават с обединените усилия на Църквата и държавата. Такъв пример е Съборът срещу богомилите, свикан от цар Борил в Търново през 1211 г., и неговото книжовно изражение – българският превод на Синодика в Неделята на Православието.² Той ознаменува тържеството на правата вяра и нейната самоидентификация чрез разделянето на православните от еретиците и анатемосването на иноверците. Понятието за *ерес* е един от най-рано формираните концепти в идеологическата система на църковното право. Същността на термините *αἵρεσις*, *αἱρετικός* се формулира още в постановленията на Първия вселенски събор от 325 г. в Никея.³ Цялата средновековна книжнина налага ясни разграничителни белези в бинарната опозиция между Православие и ереси; създава се система от духовни ценности и антиценности, които се вербализират в съответна лексика от различни семантични полета.

* Prof. Mariana Tsibranska-Kostova, Doctor of Philology, Department of History of Bulgarian Language, Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences, 52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria. tzibran@abv.bg.

¹ Узунова, Е.: Познанията за природата според извънтекстовите добавки в български ръкописи. In: Старобългарска литература, 2005, 33-34, с. 414.

² Божилков, Ив. – Тотоманова, А-М. – Билярски, Ив.: Борилев синодик. Издание и превод. София: Пам пбблишинг, 2010. 386 с.; Тотоманова, А-М. – Христов, Ив.: Речник-индекс на словоформите в Борилевия синодик. София: Графис, 2015. 211 с.

³ *Thesaurus conciliorum oecumenicorum. Corpus Christianorum. 7. B. Coulie (ed.). Brepols – Turnhout, 1998, с. 5.*

Настоящата статия си поставя за цел да анализира номинантите в семантичното поле *лъжа* от избрани представители на средновековната антиеретическа книжнина и да установи какви са преобладаващите семантични реализации. Използват се методът на подборната лексикална ексцерпция, лексикално-семантичният и лингвокултурологичният анализ.⁴

Основен източник е славянският превод на *Паноплия Догматика* (нататък *ПД*) от Евтимий Зигавин в частта си срещу дуалистичните ереси.⁵ Титулите срещу иконоборците, арменците, павликяните и масалианите са оцелели само в един препис в ръкопис *BAR Ms. Slav. 296* от Библиотеката на Румънската академия на науките, датиран от първата четвърт на XV в. (1410–1420 г.).⁶ Ръкописът има липсващи листове в края и не съдържа титута срещу богомилите. Последният е съхранен също само в един препис в ръкопис от Одеската държавна библиотека под сигнатура *ОГНБ 1/108* с приблизително същата датировка от края на XIV – първата четвърт на XV в. Издаден е от М. Попруженко.⁷ Византийското съчинение *Παυτολῖα δογματικῆ* е еталон за средновековната ересиология. То възниква на гръцки език по времето и с поръчителството на византийския император Алексий I Комнин (1081–1118) и е завършено между 1104–1118 г. Интерес представлява в какви взаимоотношения влизат целевият и изходният език в оценъчното отношение към ересите, как концептът *лъжа* и семантичното поле около него участват в създаването на лексикон срещу ересите. Анализът се основава на лична подборна ексцерпция. Въвеждат се следните съкращения: *А* – арменци (*BAR 296*, л. 2716–280а); *Б* – богомили; *И* – иконоборци (*BAR 296*, л. 2676–271а); *Мас.* – масалиани (*BAR 296*, л. 3226–3306); *П* – павликяни (*BAR 296*, л. 280а–309а). Гръцките кореспонденти се цитират според изданието на М. Берке на оригиналните титulli 23–28, снабдено с богат критически апарат.⁸ Сравнения се правят с *Беседа против богомилите* на Козма презвитер⁹ и с българския превод на *Синодика*.

Концептът *лъжа* се реализира в няколко частично застъпващи се значения в следните семантични релации: *лъжата като неистина*, *лъжата като лицемерие*, *лъжата като речев акт*. Етимологически основният номинант *лъжа* възхожда към праслав. *lǫžja* и е сроден с готското *liugan*, старовисоконемското *lugī* ‘отричам, не признавам’, разпространено със сходен етимон в германската група езици, литовски и др.¹⁰ Семантичният прототип на английския глагол *lie* също е свързан с глагол за речев акт с три елемента: гово-

⁴ Маслова, В. А.: Лингвокултурология. Москва: Академия, 2008, с. 33-36; Серебrenникова, Е. Ф.: Аспекти аксиологического лингвистического анализа. Москва: Тезаурус, 2011, с. 7-26.

⁵ Бармин, А. В.: Евфимий Зигабен. In: Православная энциклопедия. Т. 17. Москва, 2008, с. 448-450 www.pravenc.ru (29.01.2021 г.); Rigo, A.: La panoplie dogmatique d'Euthyme Zigabène: les Pères de l'Église, l'empereur et les hérésies du présent. In Rigo, A. – Ermilov, P. (éd.): Byzantine theologians. The systematization of their own doctrine and their perception of foreign doctrines. Rome, 2009, s. 19-32.

⁶ За ръкописа: Panaitescu, P. P.: Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei RPR. Vol. 1. București, 1959, с. 395-396; Иванова, Кл.: О славянском переводе „Паноплии догматики“ Евфимия Зигавина. In: Исследования по древней и новой литературе. Ленинград, 1987, с. 101-105; Гагова, Н.: Славянските преводи от гръцки език в светлината на контактите между атонските манастири Ватопед, Хилендар и Пантелеймон в XIV – началото на XV в. In Kuczyńska, M. (ed.): Święta Góra Athos w kulturze Europy. Europa w kulturze Athosa. Gniezno: PAN, 2009, с. 79-87.

⁷ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса. Одесса: Экономическая типография, 1899, с. 1-50; избрана лексика от главата за богомилите на с. 51-62. Титултът, преведен и на новобългарски, не е преиздаван в своя оригинален вид на стара кирилица според одеския препис. – Извори за българската история. Гръцки извори за българската история. Т. 10. София: Издание на БАН, 1980, с. 50-75. Засега въпросът дали този титул се отнася към същия превод като останалите титulli, не е разрешен категорично. Той остава встрани от целите на статията.

⁸ Berke, M.: An annotated edition of Euthymios Zigabenos Panoplia Dogmatikē, Chapters 23–28. Belfast: The Queen University, 2011, с. 303.

⁹ Бегунов, Ю. К.: Козма Пресвитер в славянских литературах. София: Издателство на БАН, 1973.

¹⁰ Георгиев, В. И. и др. (съст.): Български етимологичен речник. Т. 3. София: Издателство на БАН, 1985, с. 543-545; Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. Отв. Ред. Ю. Н. Трубачев. Москва: Наука, вып. 16, 1990, с. 262-263, вып. 17, 1990, с. 5-7.

рещият изговаря нещо невярно; знае, че това е така, но съзнателно извършва речевия акт с намерение да подведе събеседника си.¹¹ Наличието на някакво твърдение е в основата на лъжата и на нейния прототип като културно понятие.¹² Данните от Старобългарския речник засвидетелстват общо 13 речникови статии върху еднокоренни лексеми, които развиват същия признак 'говоря неистина, лъжа, измамвам'. Сред композитните образувания преобладава структурният тип от първи корен лъж- и втори от двете основни названия за свидетел послухъхъ, съвѣдѣтель и производни: лъжесъвѣдѣние, лъжесъвѣдѣтель, лъжесъвѣдѣтельствовати, лъжипослухъхъ и др.¹³ От това следва, че лъжата се асоциира с изричането на неверни слова, тя е ментален акт, който намира изражение в речта. Затова първо нека видим как говорят еретиците според възприятията на техните опоненти.

Най-разпространеният глагол за изричането на неистини в *ПД* е лъжесловествовати с концентрация в *П* и гръцко съответствие *τερατολογέω*: съвнше тѣλω сънестн того лъжесловествовѣють; съ бо ѿного себе лъжесловествовааше быти ѿгоже въ посланный апоѣтоѣ (BAR 296, 283а, 285).¹⁴ Вижда се, че оценъчната сема лъж- превежда като първи компонент на композит думата за измама *тератеѡ*, за да е подчертае отклонението от истината при еретиците. От това следва, че тяхното различие е измамно и фалшиво. Композити на базата на двата компонента *лъжа* и *слово* преобладават в антиеретическата полемика. Така се подчертава, че една от най-важните природни дадености на човека – речта, е най-силно засегната и опорочена от твърденията на еретиците, защото те съдържат едновременно признаците: странни, необикновени, излизаци от нормата; неверни, фалшиви, несъответстващи на действителността; погрешни, извън общоприетото за правилно. Композитният модел е застъпен и в други части на речта: лъжисловесьнь в Синодика, *μυθικός*; у Козма пресвитер субстантивът лъжисловесьникъ се съчетава с представата за лицемерие, нездрав морал и потъпкване на собствената съвест. Така се оправдава схващането за лъжата като „говорене срещу собствената си мисъл и съвест“: въ лицемѣрии лъжесловесьникъ несъдравьихъ своѣжъ съвѣстьжъ (перифраза по 1 Тим. 4: 1).¹⁵ Прави впечатление, че в *Б* са концентрирани редица глаголи за речева дейност с друга мотивираща основа, които изграждат семантично приядрената и периферната зона на концепта *лъжа*. Нарушението на смислената, правдива и логична реч е следствие от ереста, тя уязвява Логоса. Всяко отклонение от православието е болестно състояние на ума и душата и се асоциира с ментални заболявания

и психически отклонения, неразвитост на сетивата за слух и зрение, неумение за създаване на смислена реч, с една дума интелектуален дефицит. Така наред с варварите, които бръщолевят и по нечленоразделната си реч се различават от цивилизованите, ересите са друга опасна форма на профанация на дара на словото. Речта на еретиците не може да бъде разбрана поради непреодолимо различие по съдържание и форма спрямо каноните. Извличат се лексеми, всяка от които надгражда допълнителен оценъчен признак на еретическото говорене: басньствовати, *μυθεύω*; баснопритворение, *μυθοπλαστία*; блѣдословиѣ,

¹¹ Coleman, L. – Kay, P.: Prototype Semantics: The English Word Lie. In: Language, 1981, Vol. 57, № 1, с. 28.

¹² Fallis, D.: What is lying? In: Journal of Philosophy, 2009, Vol. 106, № 1, с. 29-56.

¹³ Старобългарски речник. Гл. Ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. 1. София: Валентин Траянов, 1999, с. 809-811.

¹⁴ Berke, M.: An annotated edition of Euthymios Zigabenos Panoplia Dogmatikē..., с. 50, 54; Liddell, H. G. – Scott, R.: A Greek-English Lexicon. Oxford: Clarendon Press, 1996, s. 1776, 1701.

¹⁵ Godefroy, L.: Mensonge. In: Dictionnaire de Théologie Catholique. Vol. 10.1. Paris: Letouzey et Ané, 1908, с. 556; Тотоманова, А.-М. – Христов, Ив.: Речник-индекс на словоформите в Бориловия синодик..., с. 70; Бегунов, Ю. К.: Козма Пресвитер в славянски литератури. София: Издателство на БАН, 1973, с. 332; Давидов, А.: Речник-индекс на Пресвитер Козма. София: Издателство на БАН, 1976, с. 151.

βαττολογία; бoυίεcлoвιe, μωρολογία; βρѣдoслoвιe, ἀρρητολογία; иноглагoлaниe, ἀλλγορία; лиxοглагoлaниe, лиxοcлoвιe, βαττολογία; cъпрoтивocлoвιe, ἀντίρρησιc.¹⁶ Контекстови синоними на понятието за лъжа и неистинност са басни ‘басни, приказки, нещо измислено, митично’ и блaди ‘измамни, чудни, странни неща’. Двете лексеми създават асоциация с митовете, легендите и лексиката за езическите практики. Те се срещат повсеместно в ПД: в П въ басни ἢ блeдн; многа ἄβo ἢ ἵνα блeдeт ἄчнтeлe ἢ τaὶννοκῶνцн ρῆβлeжeщiе ἔρeсн (BAR 296, 287a, 308b); в Mac. блeдoслoвιe, тeратoлoγiα ‘баснословие, говорене на измамни и несмислени неща’, лъжнаго блeдoслoвιa, ἢ cатaнннcкaгo ѡβaвaνiα – ἐν αὐτῇ тeратoлoγiαν καὶ cатaνικῆν ἐπφoδῆν (BAR 296, 322b); блaсти, φλaρeῶ ‘брѣтвѣ, дърдорѣ глyпocти, нeвeрни нeщa’ блeдe прннcкpьнo ἢ βaнcтвaῖoт (BAR 296, 325a); в Б бaснoпpитвoрeниe, μυθoπлacтiα ‘измамни, фалшиви думи; нещо нереално’. Следователно в антиеретическата полемика се открояват съвпадащи езикови средства. Израз емблема за Козма презвитер е обвинението срещу богомилите, че κοιτοῦνσι и блaди лoбaтѣ пaчe кънигъ, κοιτοῦνα ‘басня, измислица, интрига’.¹⁷

Група глаголи за речев акт дава морална оценка за вредата от еретическите догми, тяхното многословие или различното, неясно и заплетено говорене (иноглагoлaниe, ἀλλγορία).¹⁸ Трети съответстват на гръцки кореспонденти, които могат да се отнесат към физически дефект в речта, като заекването, или към прекаленото повтаряне на едно и също без логическа свързаност (лиxοглагoлaниe, лиxοcлoвιe, βαττολογία). Една от най-специфичните лексеми в Б е сложен епитет към Василий Врач, водача на богомилите, кизгорен на клада от византийския император Алексей Комнин. Това е κpонoблaδικῶ, κpонoλῆρoс ‘бѣбрив, преносно оглупял, изкуфял’.¹⁹ В композита се съчетава представата за езическия бог Кронос и за бръщолевенето като черта на варварите, за езическото като опозиция на християнското; епитетът може да се разчете и като отрицателна оценка за липсата на благопристойност в цялостното поведение на езичниците, а не само в речта, доколкото производно от името Кронос е названието на езическите празници Κρόνια, сатурналиите, по време на които цари всеобща разпуснатост и всякакво пренебрегване на закона и морала.²⁰ „Увреденото“ говорене се вписва в парадигмата от оценъчни характеристики на речта на еретиците. То е в пълна противоположност на библейската паремия от Ис. 35: 6, в която се подчертава спасението на човека, възстановяването на неговата духовна същност, хармонията и активирането на всички човешки сетива със силата на истинската вяра и Божията благодат („ще се отворят очите на слепите и ушите на глухите ще се отпушат... и езикът на немия (гъгнивия) ще пее.“²¹ Еретикът е неспособен на пълноценен комуникативно-речеви акт, речта му е увредена външно и вътрешно. Речевата непригодност е форма на алтеритет, липса на принадлежност към общността от истински християни. Тя може да се отнесе както към елините, езичниците, метафорично наричани „безсловесни“ поради непознаването на истинското Божие слово, така и към еретиците, които го оскверняват и изопачават. Лъжата е инструмент за изопачението. Затова в оценката на еретиците присъстват две антиномични характеристики – всестранно отречените качества на фалшивото, увреденото говорене

¹⁶ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 49-50, 51, 54.

¹⁷ Давидов, А.: Речник-индекс на Презвитер Козма, с. 143.

¹⁸ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 17; Berke, M.: An annotated edition of Euthymios Zigabenos, с. 146.

¹⁹ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 14; Извори за българската история. Гръцки извори за българската история. Т. 10, с. 52, преведено с *пребѣбривия старец*; Berke, M.: An annotated edition of Euthymios Zigabenos *Ranoplia Dogmatikē*, с. 142.

²⁰ Frazer, J. G.: *The Golden Bough*. Third edition. Vol. 9. Cambridge University Press, 2012, с. 306-310.

²¹ Библия, сиреч книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия Завет. София: Издава Св. Синод на Българската православна църква. София, 1982, с. 850.

произведения, нито тези в ПД са директни калки от гръцки.³⁰ Християнството затвърждава отрицателното отношение към явлението. Паралелните понятия *ерес–лицемерие* са в органична връзка и еретиците са упрекувани, че мислят едно, а казват друго, че добре се прикриват и заблуждават непросветените в божествените истини. Процедурата по изпитване и изобличаване на еретиците, понякога съчетана с прилагане на физическо наказание, е обществената сцена, на която се разгръща лицемерието им. Ето защо, въпреки устойчивостта на семантичното поле около понятието *лицемерие*, в приядрената зона от ПД се нареждат редица примери. В тях се осъществяват основните семи ‘преструване’, ‘скриване на истинските чувства, мисли и намерения’, ‘заблудата като форма на лъжата’. Такива лексеми са *лъсть*, *лъщение*, *прѣлъсть* за *δόλος, ἀπάτη, δέλεαρ*; *прѣлъстити*, *прѣлъщати*, *ἀπατάω*: *нѣщѣн же сн̄, многоуѡбразна бо прѣлъсть· н̄ нѣбо самое н̄ ѡже посрѣдѣ вса дръзньше рещи творенїа врага П* (BAR 296, 286а); *ѡво же н̄ ѡстнвнѣ покрадающе ласканмы н̄ прѣлъщающе плѣннѣють же н̄ покарають ѡлнкын̄ лѣнѡ н̄ ѡже ѡ сенѣ раслабленїе прѣдаше Мас.* (BAR 296, 327б); *къзньствѡн̄ и прѣлъстїю притваряюще сѡво и лицемѣрствяюще Б.*³¹ Своята цел еретиците постигат, като се преструват и приемат измамен вид, за което повсеместно се използва глаголят *притворити*, *притварѣти*, *ѡлокрївоцаи*. С умението да се прикриват зад измамно благочестие ересите привличат непросветените и глупавите хора: *притворенїемъ о прѣлъсти простѣшый Б*; *мнози же ѡ нн̄ н̄ прнчещенїа чьстнаго тѣла н̄ крове х̄а ба нашего прнчещают се къ прѣлъщенїв̄ простѣшый П* (BAR 296, 284б).³² С референция към фалша и измамността са съчетания около лексемата *мьчтанїе*, *фантазіа*. В титула срещу арменците изразително се показва как те измамно лицемерстват, че празнуват Благовещение, но на друга дата спрямо православните, също Рождество Христово и Кръщението: *мѣтатемѣ же н̄ сцѣглѣ б̄гѡвѣщенїе н̄ х̄во рождество н̄ кръщенїе праздноваты лицемѣрствѣю, фантасіωδѡς τε καὶ ἀμυδρῶς* (BAR 296, 272б.). В *А*, *П* и *Б* нееднократно се използва изразът *творити по мьчтанїю*, *поѣиѣ катѡ фантазіан*, за да се подсили контрастът с обратния по смисъл израз *по истинѣ*, *катѡ ἀλήθειαν*. За противопоставянето на истината и лъжата в *Б* е употребен дори редкият глагол *истиньствовати*, *ἀληθεύειν*, а изричането на истината е поставено до висшите евангелски добродетели *смирение*, *кротост*, *любов към ближния* и др.³³

В антиеретическата полемика съществена роля играят метафоричните сравнения, фразеологизмите, паремните, библейските цитати и парафрази, с една дума цял арсенал от словесни комплекси, в които със средствата на преносимостта на значения, алегорията и символиката се разкрива културологичната връзка между традиционната и християнската култура по отношение на лъжата и лицемерието. Сравненията и паремните са обикнат похват на монаха Евтимий Зигавин и се възпроизвеждат точно в славянския превод. Те заслужават отделно проучване, но за целите на настоящия анализ ще приведем само отделни илюстративни примери от периферията на семантичното поле *лъжа*. Библейският фразеологизъм *вълк в овча кожа* по отношение на лъжепророците е едно от най-разпространените сравнения и за еретиците. То се интерпретира с вариантност както в *Б*, така и в Беседата на Козма презвитер: *ѡко лъщенїемъ ѡблает се кожей вълка съкривающе Б*; *акы овца образомъ кротыци и смирени*.³⁴ Зооморфизмът и контрастът между агнето и вълка, жертвата и прельстителя е универсална културама за същността на лицемерието. Патосът на Зигавин

³⁰ Български етимологичен речник. В. И. Георгиев и др. (съст.). Т. 3. София: Издателство на БАН, 1985, с. 439-440.

³¹ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 34.

³² Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 15.

³³ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 38; Berke, M.: An annotated edition of Euthymios Zigabenos Panoplia Dogmatikē, с. 173.

³⁴ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 37; Бегунов, Ю. К.: Козма Пресвитер в славянских литературах, с. 300-301.

срещу най-опасната за времето му ерес на богомилството захранва неговия речник с по-редки, но силно изразителни сравнения. Едно от тях е обвинението, че богомилите привидно държат на поста, но викнат ли ги на някоя трапеза, ядат и пият като слонове.³⁵ Хиперболата е начин да се иронизира привидното спазване на постите. Следната мисъл обобщава, че цялостната ерес на богомилите от основите до върха, от началото до края е фалшива и измамна: *начелъ же лъжнъ вблчлившъ се, конць такоу съпокажет се.*³⁶ Философският подтекст за цялостна, за *грешка из основи* подсилва още повече идеята за непреодолимо отчуждение от православните.

В заключение може да обобщим, че концептът *лъжа* в антиеретическата полемика е една от сферите на реализация на лъжата като категория на културата. Нейната интерпретация в различни епохи и общества показва устойчиви семантични валенции, продиктувани от реалния човешкия опит. През Средновековието доктринарните и религиозните форми на отклонение от Божествената истина, които наричаме ереси, са най-тежката форма на лъжа. Преводните и оригиналните антиеретически текстове в българското средновековно пространство показват общност помежду си в лексемния инвентар за назоваване на лъжата в ядрото (*лицемъриѣ, лицемъръствовати, лъгати, лъжа, лъжесловесъникъ, лъжесловъствовати, лъжисловесънъ* и др.) и приядрената зона на концепта (*баснопритворѣние, баснь, басньствовати, бладъсловѣиѣ, бладъ, бласти, лъсть, лъщѣние, прѣлъсть* и др.). Причината трябва да търсим в единството и устойчивостта на християнската духовна парадигма и нейните ценности. Отрицателно е отношение към лъжата и лицемерието в традиционната народна култура. Това се подкрепя от обилието от словообразователни варианти от корена *лъж-* (*лаганжия, лагария, лажила, лъжливец, облъгам* и др., както множество композити) в диалектите и разговорния език.³⁷ От протоглагола със значение 'отричам, не признавам' до съвременния неологизъм *fake news* разглежданото понятие запазва изконните си признаци: речев или езиков факт с невярно съдържание и съзнателно намерение за подвеждане и злоупотреба върху даден адресат. Реализациите на концепта *лъжа* са закодирани в езика на всяко общество и той остава „безпристрастен регистратор и носител на богатата информация за човека и неговия свят.“³⁸

Lož v stredovekej protieretickej polemike

Mariana Cibranská-Kostovová

V príspevku sa analyzujú lexikálne prostriedky použité na vyjadrenie konceptu lož v textoch proti dualistickej heréze v troch prameňoch: Panoplia Dogmatica od mnícha Euthymia Zygabena, Reč proti Bogomilovej heréze presbytera Kozmu a bulharský preklad Synodika. Vysvetľujú sa tri sémantické polia charakterizujúce lož ako verbálny akt, ako klamstvo a ako pokrytectvo. Vieroučné a náboženské odchýlky od Božskej pravdy sa v stredoveku pokladali za najťažšiu formu klamstva. Ich interpretácia v rôznych historických kontextoch poukazuje na stabilné sémantické spojenia a významy v každom jazyku.

³⁵ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 38; Berke, M.: An annotated edition of Euthymios Zygabenos Panoplia Dogmatikē, с. 172.

³⁶ Попруженко, М.: Синодик царя Бориса, с. 35.

³⁷ Български етимологичен речник. Т. 3. с. 542-543. Интересен е и анимизмът в оценките за лъжата и нейните признаци: *късокрака*, „лае, но не хапе“, *беззъба*, *дългокрака*, *голяма уста (паст)*, *дълъг нос*, *хлъзвава кожа*, *опашата*, *брадата лъжа* и др.

³⁸ Захариева, Р.: Хитростта, лъжата и измамата в огледалото на идиоматиката. In Благоева, Д. – Колковска, С. (съст.): Лексикографията в началото на XXI в. Доклади от Седмата международна конференция по лексикография и лексикология (София, 15–16 октомври 2015 г.). София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 2016, с. 389.